

σα τῆς ποιήσῃς του εἶναι λιτή, κρατᾶ τό χρώμα της, εἶναι δεμένη μέ τόν ἐσωτερικό ρυθμό τῆς εἰκόνας πού μεταφέρει, μέ τήν αὐτάρκειά της κυρίως, χωρίς ναρκισσισμούς, καταφέρει νά συνθέσει τό ἀφηρημένο μέ τό συγκεκριμένο, ἀνταποκρινόμενη στίς ὑψηλές ἀπαιτήσεις τῆς ποιήσῃς. Ἐδῶ ὁ ἀναγνώστης δέν θά βρεῖ ἕχνος ἀπό τήν εὐκολία τῆς γραφῆς πού πολιορκεῖται ἀπό τόν τηλεοπτικό λόγο, ὅπου πολλοί ποιητές προσφεύγουν γιά νά προσεγγίσουν νέους ἀναγνώστες. Στήν ποίηση τοῦ Φωστιέρη κυριαρχεῖ ἡ ἀπλότητα καί τό μέτρο· εὐκολα μπορεῖ κανεῖς νά παρατηρήσει ὅτι ὁ ποιητής δέν συνεργεῖ σέ μιά εἰκονοπλαστική ποίηση ζυμωμένη μέ εἰδῶλα καί μορφές πού κατασκευάζουν τή φαντασμαγορία τῆς στιγμῆς. Γράφει: «Δέν ξέρω πού νά σταματήσω/Κι οὐτ' ἔχω χρόνο διαθέσιμο/Γιά νά ξεμάθω/Χωρίς δασκάλους/ἢ μιά Μέθοδο ἔστω/Ἀπίθανο/Νά βγάλω ἐγκαίρως ἀπό πάνω μου/Ὀλη τήν ὕλη/Ὁ Ἔντισσον ἐφεῦρε τόν φωνογράφο/Ἡ φάλαινα γεννάει φαλαινάκια/Ὁ Δούναβης διασχίζει τή Βιέννη».

Συγκρατημένος ἐκφραστικά, μπορεῖ νά μήν ἀφήνει τήν ποίησή του νά παίρνει τή μορφή τῆς ἡχητικῆς ἀσυνέχειας ἢ τῆς μετωνυμίας, δίνει ὅμως τόν λόγο του στίς συνεκδοχικές εἰκόνας, κατακτώνας τήν ἀπλότητα πού εἶναι ἀπαραίτητη στόν ποιητικό λόγο.

Στήν ποίηση θέβαια δέν εἶναι μόνο ὁ ρυθμός, ἡ συμμετρία, ἡ μετωνυμική μετατόπιση, ἡ συνεκδοχική ἀντικατάσταση, ἡ χωρική διάρθρωση κλπ., ἀλλά καί ἡ θεματική ἀνάπτυξη, πού ἀποτελεῖ ἴσως τήν πλέον ἀθόρυβη διάσταση τοῦ ποιήματος· ἂν αὐτή δέν εἶναι ἱκανοποιητική, τό ἀποτέλεσμα δίνει τήν ἐντύπωση παραπλανητικῆς φωτοσκίασης. Ὡς θεμα-

τική ἀνάπτυξη ἐννοεῖται ἡ μορφοποιημένη ὕλη, ἡ «ἐνότητα τοῦ πολλαπλοῦ αἰσθητοῦ». Εἶναι τό συμβάν (Geschehen) πού θεωρεῖται τό δυνατόν τῆς πραγμάτωσης.

Ἐδῶ παγιδεύεται ἡ ποίηση τοῦ Φωστιέρη τό περιεχόμενο της δέν ἐδραϊώνεται στήν ἐστία τῆς «ἀνεσιότητος», βασικῆς ἐννοίας γιά ὅλους τοὺς ποιητές ἢ στοχαστές πού θεμελίωσαν τόν λόγο τους στήν ὑπαρξιακή διάχυση (δηλαδή τήν αἰνιγματικότητα καί τήν ἀντεκδίκηση τοῦ φαινομενικοῦ – ἡ περίπτωση τοῦ Πάουλ Τσέλαν εἶναι ἐξόχως σημαντική), ἐκεῖ ὅπου ἡ χωρικότητα τῶν πραγμάτων δημιουργεῖ τό ἐνεργό κενό. Ἡ ποίηση ἀπαιτεῖ αἰχμηρές λήψεις καί ὁ Φωστιέρης δέν μᾶς τίς δίνει. Παρ' ὅλη τήν ἄριστη τεχνική της, ὅπως ἀναφέρθηκε παραπάνω, ἡ ποίησή του φαντάζει σάν «διακοσμητική ἐξίσωση» (Μπέρτ), μέ εὐνοϊκή ρηματική τύχη, ἀλλά περιορισμένο καί περιοριστικό ἐπίπεδο καταδήλωσης.

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΣΤΗ ΓΡΑΦΗ
ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΑΦΟΡΑ

Ζάχ Ντεριντά, *Ἡ γραφή καί ἡ διαφορά*, μτφρ. Κ. Παπαγιώργης, ἐκδ. Καστανιώτη, 2003.

Τό βιβλίον *Ἡ γραφή καί ἡ διαφορά* (ΓΔ) [L'écriture et la différence] ἀποτελεῖ συλλογή ἄρθρων διατεταγμένων σύμφωνα μέ τήν ἡμερομηνία δημοσίευσής τους, τά ὅποια γράφτηκαν καί πρω-

τοδημοσιεύτηκαν σέ διάφορα περιοδικά, από τό 1959 έως τό 1966. Σέ αντίθεση μέ τό *Περί γραμματολογίας καί τή Φωνή καί τό φαινόμενο*, τά όποία δημοσιεύονται τό ίδιο έτος (1967), από τό ΓΔ άπουσιάζει ό όποιοσδήποτε πρόλογος, είσαγωγή ή επίλογος. Άπό τά παραπάνω συνάγεται ότι τό ΓΔ δέν συνιστά έναίτο κείμενο, πράγμα πού άποτελεί έναν πρϊωτο λόγο για να είμαστε επιφυλακτικοί άπέναντι σέ μία γενική ή περιληπτική περιγραφή τής θεματολογίας του. Η λειτουργία τής εξαγωγής «θεμάτων» από τή γραφή έχει, σύμφωνα μέ τόν ίδιο τόν Ντεριντά, τό όμοιο της στήν ιδέα μιās ολότητας ή ενότητας νοήματος. Αύτή ή ολότητα —«ολότητα του σημαίνοντος» τήν ονομάζει ό Ντεριντά— δέν μπορεί να ύπάρχει ως ολότητα παρά μόνο εάν πρίν από αύτήν ύπάρχει ένα «υπερβατικό σημεινόμενο», δηλαδή ένα σημεινόμενο εκτός γλώσσας ή, άλλως, μία πηγή αυθεντικής καί μοναδικής αλήθειας «ή όποία έποπτεύει τίς έγγραφές τής [ολότητας] καί τά σημεία της καί παραμένει ανεξάρτητη από αύτή [τήν ολότητα] στήν ιδεατότητά της».¹ Η παραδοσιακή αντίληψη για τό βιβλίο είναι ότι πρόκειται για γραφή πού κινείται εντός συγκεκριμένων όρίων, τά όποία καθορίζονται από τήν κυρίαρχη παρουσία του συγγραφέα. Ο έναίτος χαρακτήρας τής επιδίωξης καί του θέματος αύτης τής γραφής διασφαλίζεται από τήν άποδοχή αυτών των όρίων, τά όποία όροθετούν «τό ύποτιθέμενο τέλος καί τήν άρχή ενός έργου, τήν ενότητα μιās συλλογής, τόν τίτλο, τά περιθώρια, τίς ύπογραφές, τήν αναφορική περιοχή του πλαισίου καί ούτω

καθεξής».² Τό να θέσει κάποιος ύπό έρώτηση τήν εξουσία του βιβλίου σημαίνει, μεταξύ άλλων, να άμφισβητήσει «όλόκληρο τό συμβατικό σύστημα των νομομοτήτων πού όργανώνει [...] τήν πλαισιακή ενότητα τής συλλογής (δέσμο, πλαίσιο, ενότητα του τίτλου, ενότητα του όνόματος του συγγραφέα, ενότητα του συμβολαίου, έγγραφή του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας, κλπ.)».³

Η άποδόμηση τής ιδέας του βιβλίου ή του έργου καί ή ύποκατάστασή της από τή έννοια του κειμένου προέρχεται από τή θεωρητική έρευνα για τή γλώσσα καί τή σημασία —πού ό Ντεριντά αναλαμβάνει κυρίως στο πρϊωτο μέρος του *Περί γραμματολογίας*— καί άποκρυσταλλώνεται σχηματικά στή θέση ότι ή δομή τής γλώσσας είναι πάντα σημαδεμένη από όλα αυτά πού μέχρι σήμερα ή «μεταφυσική τής παρουσίας» απέδιδε μόνο στή γραφή: διαφορά καί μή παρουσία (διατηρώντας έτσι μόνο για τήν όμιλία τό προνόμιο τής παρουσίας). Καθιστώντας πύο ριζοσπαστική τή δομική γλωσσολογία του Σωσύρ, ό όποίος δήλωνε, στίς άρχές του περασμένου αιώνα, ότι «στή γλώσσα ύπάρχουν μονάχα διαφορές χωρίς θετικούς όρους», ό Ντεριντά θά καταλήξει ότι κάθε γλωσσικό σημείο (είτε προφορικό είτε γραπτό) δομείται από διαφορά [*différence*]: ταυτόχρονα προωθεί καί αναβάλλει τήν παρουσία. Ύπ' αύτή τήν έννοια, τό σημείο είναι αυτό πού ό Ντεριντά —δανειζόμενος τόν όρο από τόν Έμμανουέλ Λεβινάς— άποκαλεί «ίχνο», ένα παρελθόν πού δέν έχει

1. Ζ. Ντεριντά, *Περί γραμματολογίας*, μτφρ. Κ. Παπαγιώργης, Γνώση, 1990, σ. 32.

2. J. Derrida, «Living On: Border Lines», στο *Deconstruction and Criticism*, Routledge & Kegan Paul, Λονδίνο 1979, σ. 83.

3. Ό.π., σ. 142.

υπάρξει ποτέ παρόν.⁴ Τό παρόν συγκροτείται από ένα διαφορικό δίκτυο από ἴχνη. Γιά νά μπορεῖ τό παρόν νά εἶναι παρόν, θά πρέπει νά σχετίζεται μέ κάτι πού δέν εἶναι παρόν, κάτι *différent* καί, ὡς ἐκ τούτου, νά μήν εἶναι τελικά ποτέ παρόν. Σύμφωνα μέ μία τέτοια ριζοσπαστική ἀντίληψη τοῦ νοήματος, τό κείμενο «δέν εἶναι πλέον ένα τελειωμένο σῶμα γραφῆς, κάποιον περιεχόμενο περιχλεισμένο στό βιβλίον ἢ στό περιθωρία του, ἀλλά ένα διαφορικό δίκτυο, ένα ὑφάδι ἀπό ἴχνη πού ἀναφέρονται ἀτελεύτητα σέ κάτι ἄλλο ἀπό τόν ἑαυτό τους, σέ ἄλλα διαφορικά ἴχνη».⁵ Τό δοκίμιο «Ἑλλειψη» (πρώτη δημοσίευση στόν παρόντα τόμο) πού, μαζί μέ τό «Οἱ Ἐδμόνδος Ζαμπές καί τό ζήτημα τοῦ βιβλίου», κατά κάποιον τρόπο ἀποτίνει φόρο τιμῆς στόν Ἑβραῖο λόγιον Ἐδμόνδο Ζαμπές, ὄχι μόνο ἐπεξηγεῖ ἀλλά καί ὑπογραμμίζει—μέσω τῆς συμβολικῆς του τοποθέτησης στό τέλος τοῦ ΓΔ (μόνο στό πρωτότυπο κι ὄχι στήν ἐλληνική μετάφραση)—γιατί τό πέρασ τοῦ βιβλίου δέν μπορεῖ παρά νά παραμένει ἐσαεῖ ἀναβαλλόμενο (ἐλλειπτικό). Μᾶς ὑπενθυμίζει τήν ἔλλειψη στό ἴδιο τό ἐσωτερικό τοῦ κειμένου, τή σημασία ὡς ἐλλειπτική, μή κυκλική, ἀνῆμπορη νά ἐπιστρέψει στόν ἑαυτό της. Στήν τελευταία γραμμὴ τῆς «Ἑλλειψης», πού εἶναι καί ἡ τελευταία γραμμὴ τοῦ ΓΔ (ὄχι ὅμως καί στήν ἐλληνική μετάφραση), ὁ Ντερνιτά ἐγγράφει τίς τελευταῖες λέξεις ἐνός παραθέματος ἀπό τόν Ζαμπές, πού ἀποτελοῦν μιά ὑπογραφή: «Ρέμπ Ντερίσσα». Τό πέρασ τοῦ ΓΔ εἶναι τό παράθεμα ἐνός ἄλλου

βιβλίου· ὁ Ντερνιτά ὑπογράφει τό βιβλίον του, ὄχι μέ τή δική του ὑπογραφή, ἀλλά παραθέτοντας τήν ὑπογραφή κάποιου ἄλλου, ἐνός φανταστικοῦ ραββίνου.

Ἄν καί ὁ ἴδιος συχνά ὑπογραμμίζει τόν δοκιμακό, μή συστηματικό χαρακτήρα τῆς γραφῆς του (καί αὐτό εἶναι κάτι πού δέν θά πρέπει ἀναγκαστικά νά τό πάρουμε τοῖς μετρητοῖς), ὁ Ντερνιτά δέν ἀρνεῖται κάθε ἔννοια συστήματος. Στό τέλος τῆς βιβλιογραφίας τοῦ γαλλικοῦ πρωτοτύπου, ὅπου ὁ ἀναγνώστης βρίσκει τό πού καί πότε πρωτοδημοσιεύτηκαν τά κείμενα πού ἀπαρτίζουν τό ΓΔ, ὑπάρχει ένα σημεῖωμα τοῦ συγγραφέα, τό ὅποιο ὅμως, ὅπως καί ἡ βιβλιογραφία, ἀπουσιάζει ἀπό τήν ἐλληνική μετάφραση. Σέ τοῦτο τό σημεῖωμα ὁ Ντερνιτά δηλώνει ὅτι «αὐτό πού παραμένει ἐδῶ ἡ μετατόπιση μιᾶς ἐρώτησης σχηματίζει σίγουρα ένα σύστημα». Γιά νά συνεχίσει λέγοντας ὅτι «[μ]έσω κάποιας ἐρμηνευτικῆς ραφῆς θά γνωρίζαμε νά τό σκιαγραφήσουμε ἐκ τῶν ὑστέρων. [...] Ἄν κείμενο σημαίνει ὑφασμα (ἰστός), ὅλα αὐτά τά κείμενα θά ὄριζαν πεισματικά τή ραφή ὡς τρύπωμα». «Οἱ γνωρίζουμε ὅτι τό τρύπωμα εἶναι ἐξωτερική ραφή, πού δέν κρατάει τό ὑφασμα παρά μόνο χαλαρά.

Σέ μία του συνέντευξη μέ τόν Henri Ronse, πού δημοσιεύεται στό *Lettres francaises* τόν ἴδιο χρόνο καί ἀναδημοσιεύεται στό *Positions* (1972),⁶ ὁ Ντερνιτά δηλώνει ὅτι θά μπορούσε κάποιος νά «ἐνυφάνει» τό ΓΔ στή μέση τοῦ *Περί γραμματολογίας* (III), μέ τήν ἀνάγνωσση τῶν *Ἐξομολογήσεων καί τοῦ Δοκιμίου περί καταγωγῆς τῶν γλωσσῶν* τοῦ

4. J. Derrida, «La différence», στό *Marges de la philosophie*, Editions de Minuit, Παρίσι 1972, σ. 12, 22.

5. J. Derrida, «Living On...», ὁ.π., σ. 142.

6. J. Derrida, *Positions*, Editions de Minuit, Παρίσι 1972, σ. 12.

Ρουσσώ —πού αποτελεί τό δεύτερο μέρος τοῦ ΠΓ καί τό «παράδειγμα» γιά τή «θεωρητική μήτρα» πού χαράζει τό πρῶτο μέρος— νά συνιστᾶ τό δωδέκατο κείμενο τῆς συλλογῆς. Ἀπό τήν ἄλλη, ὅπως ὑπογραμμίζει ὁ Ντεριντά, τό ΠΓ θά μπορούσε ἐπίσης νά παρεμβληθεῖ στό μέσον τοῦ ΓΔ, ἐπειδή πολλά ἀπό αὐτά τά κείμενα γράφτηκαν τόν ἴδιο περίπου χρόνο καί ὀρισμένα ἀπό τά δοκίμια τῆς συλλογῆς —π.χ., τό «Ὁ Φρόντ καί ἡ σκηνή τῆς γραφῆς»— ἐμφανῶς «εμπλέκονται στό γραμματολογικό ἄνοιγμα».

Παρά ὅμως τίς ἠβλημένες ἀπόπειρες ἐγγραφῆς μιᾶς ὀρισμένης ἀντίληψης τῆς κειμενικότητας στό ΓΔ (π.χ., ἡ ἀπουσία προλόγου, εἰσαγωγῆς ἢ ἐπιλόγου, ἡ συμβολική παράθεση τῆς ὑπογραφῆς κάποιου ἄλλου, κλπ.), τά ἐπιμέρους κείμενα πού ἀπαρτίζουν τό ΓΔ δέν παύουν νά ἀμφιταλαντεύονται ἀνάμεσα σέ ἐκείνη «τὴν αἴσθηση δυσκολίας — τὴ δυσκολία τοῦ νά ὑπάρξεις καί νά γράφεις», τὴν ἐπώδυνη διαπίστωση ὅτι «τό ἀναγνώσιμο εἶναι μόνο τό μὴ ἀναγνώσιμο, σπασμένο σέ κομμάτια, ἓνα μεγαλειῶδες θέαμα χάους. Σπαραγμάτα σπαραγμάτων»⁷ —γιά τὴν ὁποία ὁ Μωρίς Μπλανσώ μᾶς μιλάει στὴ δική του ἐνασχόληση μέ τόν Ζαμπές— καί τοὺς συνήθειες κανόνες τῆς φιλοσοφικῆς συγγραφικῆς παραγωγῆς πού ὁ Ντεριντά ἀρνεῖται νά ἐγκαταλείψει. Ἔτσι, τό ΓΔ θά πρέπει διαρκῶς νά ἀκροβατεῖ πάνω στό «κοινὸ ἔδαφος καί τὴ διαφορά [différance] [...] τῆς μὴ ἀναγώγιμης διαφορᾶς» (σ. 454) ἀνάμεσα στὸν «ποιητὴ» καί τὸν «ραββῖνο» τοῦ Ζαμπές (σ.

67-88), τὴ «χαρούμενη κατάφαση τοῦ παιγνιδιοῦ τοῦ κόσμου καί τῆς ἀθωότητας τοῦ γίνεσθαι» τοῦ Νίτσε καί τὴ «θλιμμένη, ἀρνητικὴ, νοσταλγικὴ, ἐνοχῆ» ρουσσωικὴ σκέψη τῆς ἐρμηνείας, ἢ ὁποία «πασχίζει νά ἀποκρυπτογραφῆσει, ὄνειρεύεται νά ἀποκρυπτογραφῆσει μιὰ ἀλήθεια ἢ μιὰ καταγωγή πού διαφεύγει ἀπὸ τό παιγνίδι καί ἀπὸ τὴν τάξη τοῦ σημείου, καί βιώνει σάν ἐξορία τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἐρμηνείας» (σ. 453-454). Ὡς ἐκ τούτου, στό ΓΔ θά συναντᾶμε συχνά δηλώσεις οἱ ὁποῖες βρίσκονται σέ διάσταση μεταξύ τους, ὅπως ὅταν, γιά παράδειγμα, ἀπὸ τὴ μιὰ δηλώνεται ὅτι «[...] ἀπουσία ἐνός ὑπερβατικοῦ σηματομένου ἐκτείνει στό ἄπειρο τό πεδίο καί τό παιγνίδι τῆς σημασίας» (σ. 436)⁸ ἐνῶ, ἀπὸ τὴν ἄλλη, σέ ἓνα ἀπὸ τά πλέον προθετικο-κεντρικὰ ἀποσπάσματα, διαβάζουμε ὅτι «δέν θά θυσιάσουμε τὴν αὐτο-συνεκτικὴ ἐνότητα τῆς πρόθεσης [τοῦ Λεβινάς] στό γίνεσθαι, κάτι πού θά ἦταν πλήρης ἀταξία» (σ. 99).

Ἡ ἴδια διστακτικότητα ἐκλογῆς —διστακτικὴ ἢ ὁποία, σύμφωνα μέ τὸν Ντεριντά, ἐπιβάλλεται ἀπὸ τό γεγονός «ὅτι βρισκόμαστε σέ μιὰ περιοχὴ [...] ἱστορικότητας ὅπου ἡ κατηγορία τῆς ἐκλογῆς φαίνεται ἀβαρῆς» (σ. 454)—, ὄχι μόνο χαρακτηρίζει, ἀλλὰ καί ἀποτελεῖ ἀναγκαῖα προϋπόθεση τῆς ἴδιας τῆς ἀποδομητικῆς ἀνάγνωσης. Ἡ «διπλῆ» ἀποδομητικὴ ἀνάγνωση τοῦ Ντεριντά ἐνσωματώνει καί τίς δύο αὐτές ἐννοιες τοῦ κειμένου, δηλαδὴ καί τὴν παραδο-

8. Τό «Δομὴ, τό σημεῖο καί τό παιγνίδι μέσα στό λόγο τῶν ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου» ὑπάρχει στὰ ἑλληνικά στὴν πολὺ προσεκτικὴ μετάφραση τοῦ Γιώργου Παράκλα, πού δημοσιεύτηκε στό περιοδικό *Ὁ Πολίτης*, τεύχος 39, Ἰούλιος 1997, σ. 33-41.

7. Παρατίθεται στό ἄρθρο τοῦ Χάρη Βλαβιανού «Edmond Jabès: Τό βιβλίο τῆς ἐξορίας», *Τά Νέα*, 13.4.2001.

σιακή και τήν παραβατική, παράγοντας, στήν πραγματικότητα, δύο διαφορετικά κείμενα. Πολύ πρίν ἢ ἀποδομητική ἀνάγνωση καθ' ἑαυτήν (ὁ Ντεριντά τήν ὀνομάζει «ἐνεργό ἐρμηνεία») καταστρέφει ὅλα τά ὄρια πού προσδιορίζουν τό ὑπό ἀνάγνωση κείμενο, γιά νά συμπεριλάβει «ὅλα αὐτά πού φέρονταν νά ἔρχονται σέ ἀντίθεση μέ τή γραφή (ὀμιλία, ζωή, κόσμος, πραγματικό, ἱστορία καί, γιατί ὄχι, κάθε πεδίο ἀναφορᾶς)»,⁹ ὁ Ντεριντά θά πρέπει νά διαβάσει τό κείμενο ἀποδεχόμενος, ἔστω μέ προσωρινό τρόπο, «ὅλα τά ἐργαλεῖα τῆς παραδοσιακῆς κριτικῆς»,¹⁰ ὅλες ἐκεῖνες τίς κανονιστικές συμβάσεις καί νομιμότητες πού, μεταξύ ἄλλων, ἐγκαθιδρύνουν ὡς ὄρια τοῦ κειμένου τίς πρῶτες καί τίς τελευταῖες γραμμές τῆς τυπωμένης του μορφῆς. Κάποιοι θά διαγνώσουν σέ αὐτή τή «διπλή χειρονομία» τῆς ἀποδόμησης μιά ἀντίφαση,¹¹ κάποιοι ἄλλοι, μόνο μιά ἀπλή ἀναγκαιότητα.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΚΑΚΟΛΥΡΗΣ

Η ΧΡΥΣΟΣΚΟΝΗ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

Paul Claudel, *Ἐκατό φράσεις γιά βεντάλιες*, μτφρ. Θανάσης Χατζόπουλος, ἐκδ. Γαβριηλίδης, 2002.

Εμφανίζονται ὀρισμένες φορές στούς βιβλία πού προσελκύουν τό ἐνδιαφέρον, κατά κύριο λόγο διά τῆς αἰσθητικῆς τους. Ἄπό τό ἐξώφυλλο ὡς τά τυπογραφικά στοιχεῖα, φαίνεται νά ἱκανοποιοῦν ἐκεῖνο τό κομμάτι τῆς «λεξιλαγείας» πού σχετίζεται μέ τήν εἰκόνα. Ὅταν αὐτό ἀποτελεῖ τήν —κατά κάποιον τρόπο— δηλωμένη πρόθεση ἑνός δημιουργοῦ, ὁ ὁποῖος μάλιστα πρῶτος ἀπ' ὅλους ἔχει ἐνδώσει στόν «διάχυτο [...] πειρασμό τῆς καλλιγραφίας», τότε αἶρονται οἱ ἐπιφυλάξεις πρὸς ὄφελος μιᾶς διεισδυτικῆς διάθεσης. Πολύ περισσότερο ὅταν πρόκειται γιά τόν Πῶλ Κλωντέλ, πού «ἀσκειῖται» στήν πνευματική λιτότητα τῶν χαϊκού καί στήν εἰκαστική πολυσημία τῶν ἰδεογραμμμάτων.

Ἄν καί δέν θά μπορούσαμε νά παραβλέψουμε τή δια-στρέβλωση πού ἐνεχει ἡ ὀπτική γωνία τοῦ —ὅποιοι— δυτικοῦ ὅταν ἀντικρίζει τόν «ἐξωτισμό» καί τόν «ὀριενταλισμό» (τό ἔχει ἀναλύσει μέ ὀξύδερκεια ὁ Ε. Σαῖντ), ἐντούτοις τό ἐγχείρημα τοῦ Κλωντέλ ἔχει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον. Κι αὐτό γιατί προέρχεται ἀπό ἕναν ποιητή πού κουβαλᾷ ἕνα βαρῦ «δυτικὸ τρόπο» θρησκευτικό φορτίο, τό ὅποιο ἀφενός εἶναι ἐντελῶς ξένο πρὸς τή μετα-φυσική τοῦ ἰαπωνικοῦ διανοητικοῦ τοπίου, ἀφετέρου ὅμως ἀποτελεῖ ἀνασταλτικό παράγοντα γιά κάθε λογῆς «παιχνίδια» καί «ἀταξίες» μέ τήν ὑπόνοια τῆς «λαγνείας».

9. J. Derrida, «Living On...», ὁ.π., σ. 84.

10. Ζ. Ντεριντά, *Περί γραμματολογίας*, ὁ.π., σ. 273.

11. Βλ. Γ. Κακολύρης, «Πόσο ριζοσπαστική εἶναι ἡ ἀποδομητική ἀνάγνωση;», περ. *Ὀπίσθια* 51, Σεπτέμβριος-Ὀκτώβριος 2002, σ. 169-171 καί «Ὁ Ζάκ Ντεριντά καί ἡ ἀποδομητική ἀνάγνωση: Μερικά μεθοδολογικά προβλήματα», περ. *Ποίηση* 20, φθινόπωρο-χειμῶνας 2002, σ. 114-120.